

Dovilė TAMULAITIENĖ
Vilniaus universitetas

DĖL LIETUVIŲ PRIESAGINIŲ HIDRONIMŲ KIRČIAVIMO VARIANTŲ

0. Įvadas

0.1. Lietuvių hidronimų kirčiavimas lingvistinėje literatūroje išsamiau beveik nenagrinėtas, todėl aktualus įvairių jų akcentuacijos aspektų tyrimas. Šiame straipsnyje atkreipiamas dėmesys į LUEV¹ (1963) ir/ar A. Vanago (1970; 1981) veikaluose fiksuotus priešaginius hidronimus, turinčius kirčiavimo variantų.

Norminamuosiuose leidiniuose pateikiamas autentiškas, kitaip tariant vietos žmonių, onimų kirčiavimas; į bendrinę kalbą atstatomi tik dėsningi kirčio atitraukimo atvejai. Nustatant autentišką kirčiavimą yra susiduriama su įvairiais sunkumais, tačiau paprastai leidiniuose nurodoma viena kirčiavimo paradigma. Ir tik kartais, kai vietos žmonių kalboje vietovardis kirčiuojamas dvejai, kai kuriuose darbuose teikiami jų kirčiavimo variantai (plačiau apie vietovardžių norminimą žr. Pupkis 1999; Vanagas 1991), kurie verti tyrėjo žvilgsnio.

Minėtųjų leidinių pagrindinis hidronimų šaltinis buvo Vardyno kartotekos (žr. Vanagas 1970, 3), kurios dabar saugomos Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje. Nagrinėjant medžiagą šiame straipsnyje naudotasi ir jomis, t. y. vietovardžių, surinktų iš gyvosios kalbos, kartoteka (VK), į kurią yra įtraukti duomenys ir iš Lietuvos žemės vardyno anketų (ŽV) bei Pavardžių ir vietovardžių komisijos vietovardžių kartotekos (PKK). Hidronimų kirčiavimo variantai į LUEV ir A. Vanago darbus galėjo būti įtraukti remiantis būtent kartotekų medžiaga, bet pastebėtina, kad jose gali pasitaikyti netiksliai užrašytų, neautentiškų duomenų, nes neretai jie fiksuoti ne specialistų. Taip pat remtasi kituose šaltiniuose ir literatūroje, pvz., VŽ^e, LVvGDB, K. Būgos, P. Skardžiaus darbuose, pateiktais duomenimis.

¹ Remiantis šiuo šaltiniu, straipsnyje nurodomos tiriamų hidronimų akcentinės paradigmos.

Straipsnyje tirti šakninio (1 a. p.) ir kilnojamojo (3^a ar 3^b a. p.) kirčiavimo variantus turintys vandenvardžiai su priesagomis *-ainys/-ainis*, *-elis/-elys*, *-enys/-enis*, *-ija*, *-ikė/-ikis/-ikys*, *-inis/-inys*, *-mena*, *-ula/-ulė* (ir *-ala/-alas*), *-ulis/-ulyš*, *-(i)uva*, *-uvis/-uvys*, *-užis/-užys* – iš viso 18 hidronimų. Pasirinkti būtent tokius kirčiavimo variantus turintys vandenvardžiai, kadangi paprastai tiek iš šakninio, tiek iš kilnojamojo kirčiavimo hidronimų galima tikėtis reliktyvių atvejų. Aprašomuoju, lyginamuoju, darybinės analizės metodais analizuojamos galimos dvejopų kirčiavimo priežastys.

0.2. Dabartinėje lietuvių kalboje priesaginių vedinių kirčiavimą paprastai lemia priesagų akcentinės savybės (žr. Stundžia 1995, 8 tt.; 2009, 50 tt.; Pakerys 2008; plg. Girdenis 2005, 52 t., 49; Mikulėnienė 2005, 137, 204). Daugumai vedinių būdingas priesaginis kirčiavimas (žr. Girdenis 2000[1972], 258[66]). Įsigalėjusi nuomonė, kad dabartinės darinių kirčiavimo sistemos susiformavimui daugiausiai įtakos turėjo Saussure'o-Fortunatovo dėsnis – tiesioginiai ir netiesioginiai jo padariniai. Manoma, kad prieš šio dėsnio veikimą priesaginių vedinių kirčiavimą paprastai lėmė pamatinių žodžių akcentinės savybės: vediniai padaryti iš šakninio kirčiavimo žodžių išlaikydavo pastovų šaknies kirtį, o padaryti iš kilnojamojo kirčiavimo žodžių buvo kilnojamojo kirčiavimo (kirtis buvo kilnojamas iš galinio skiemens į pradinį) (žr. Girdenis 2000[1972]; Skardžius 1999[1935], 191 tt.[155 tt.]; plg. Дыбо 2009; 1981; Mikulėnienė 2005, 195 tt.). A. Girdenio požiūriu, iki minėtojo dėsnio veikimo priesagos nėra turėjusios kirčio (2000[1972], 260[70]). Remiantis V. Dybo koncepcija, kai kurios jų, pvz., *-inis*, *-ė*, *-iškis*, *-ė*, *-ybė* ir kt., galėjo gauti kirtį ir prieš Saussure'o-Fortunatovo dėsnį, tačiau tai iš dalies taip pat priklausė nuo pamatinių žodžių kirčiavimo (plačiau žr. Дыбо 2009; 1981). Apeliatyvų kirčiavimo variantų, liudijančių kirčiavimo sistemos pertvarką, senovinio kirčiavimo bruožų yra išlikę tarmėse, nemaža jų fiksuojama senuosiuose raštuose (žr. Girdenis 2000[1972]; Skardžius 1999[1935], 278 tt.[242 tt.]).

Straipsnyje bus aptariamos vandenvardžių kirčiavimo sąsajos su pamatinių žodžių² akcentinėmis paradigmomis. Kadangi ežerų ir upių vardai gana glaudžiai susiję su konkrečiu arealu, tarme, bus atsižvelgiama į tarmės, kurios areale yra tiriamasis hidronimas, kirčiavimo ypatumus. Pirmiausia analizuojami hidronimai su priesaga *-(i)uva* (5), po to – su *-ulis/ -ulyš* (2), *-mena(s)* (2)

² Pamatiniu žodžiu laikomas apeliatyvas (-ai) ar onimas, su kuriuo hidronimas turėjo ryšį įvardijimo, atsiradimo momentu.

ir 9 pavieniai priesaginiai variantinio kirčiavimo žodžiai. Pavyzdžiai be kalbos nuorodos yra lietuviški, o reikšmės duodamos tik retesnių apeliatyvų.

1. 1. DĖGUVA 1 / DEGUVA 3^b up. Rt³, Girėnų k., Jūros kr. (LUEV, 29; Vanagas 1970, 211; dar žr. LVvGDB). VK fiksuoti abu kirčiavimo variantai. Tik *Dėguva* nurodyta P. Skardžiaus (1996[1943], 380) ir K. Būgos (RR 3, 521).

Hidronimas sietinas su *dėgti* (*dėga*); plg. *dėgis* 2 ‘nudegimas, nudegusi vieta’, *dėgas* 4 ‘nuodėgulis’⁴ ir pan. (Vanagas 1981, 83; LVvGDB). Kilnojamas kirčiavimo variantas *Dėguvą* laikytinas senoviniu ir sietinas su pamatinio veiksmazodžio *dėgti* nepastoviu kirčiu, plg. dalyvio formą *degęs* Daukšos raštuose (Skardžius 1999[1935], 248[212]), dar plg. tariamąją nuosaką *degtį* (Skardžius 1999[1935], 243[206]), vedinį *dėgymas* 3^b ‘išdegusi vieta’ (bet ir *dėgimas* 1 ‘t. p.’) (LKŽ^e; Skardžius 1999[1935], 108[72]).

Upė yra šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės plote. Žemaičiuose ir apskritai vakarų Lietuvoje priesagos *-uva* onimams būdingas šakninis kirčiavimas (1 a. p.) (žr. Skardžius 1996[1943], 380 t.), pvz., *Bártuva* up. Skd, į Baltiją (LUEV, 15; VŽ^e; dar žr. Būga RR 3, 118, 625, 845; Mažiulis 2013, 71 t.), *Mítuva*⁵ up. Jrb (LUEV, 104; VŽ^e), *Plāčiuva* up. Vdk, Apusino kr., *Vīržuva* up. Varn (LUEV, 125, 199), *Várduva* up. Mžk, Ventos kr. (LUEV, 185; VŽ^e; dar žr. Būga RR 3, 845; Mažiulis 2013, 72; Girdenis 1962–1963); mstl. Pln, *Laūkuva* k. Šll, *Laižuva* k. Mžk, *Šīluva* k. Rs (VŽ^e). Vieni onimai gretintini su šakninio, kiti – su kilnojamojo kirčio apeliatyvais, plg. *Vīržuva* (: *vīržis* 1) ir *Plāčiuva* (: *plātus* 4) (Vanagas 1981, 388, 260 t.). Taigi žemaičių ir dalies vakarų aukštaičių tarmių plotuose esama tendencijos apibendrinti šaknies kirtį visiems priesagos *-uva* onimams, – taip galėjo atsirasti ir *Dėguva* (1).

Dvejopą aptariamojo hidronimo kirčiavimą galima lyginti ir su daiktavardžių, turinčių baigmenį *-uva*, variantiniu kirčiavimu žemaičių tarmėje, plg. *sietuvà* 3^b Kv, Šv, Lkv, Ll, Klp, Šts ir *siėtuva* 1 Brs, Grdm, Prk (LKŽ^e; DūnŽ, 322), *raguvà* 3^b ir *rāguva* 1 Kv (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 380). Kitose tarmėse dažniau vartojama šių daiktavardžių 3^b kirčiuotė, dar plg. *Siėtuvos* 3^b up. Lkv, į Lūksto ež., *Sietuvà* 3^b up. Brž, KzR (LUEV, 145), plk. Šll (VŽ^e),

³ Gyvenamųjų vietų sutrumpinimai imti iš LKŽ^e.

⁴ Straipsnyje lietuviškų apeliatyvų reikšmės ir kirčiuotės (kirčiavimas), jeigu nenurodyta kitaip, duodamos remiantis LKŽ^e. Jeigu remtasi ne tik šiuo šaltiniu, tokiu atveju jis nurodomas kartu su kitais šaltiniais.

⁵ Plg. *Mituvà* 3^b ež. Skp, up. Kp (LUEV, 104; VŽ^e; dar žr. Būga RR 3, 845).

Raguvà 3^b up. Čk, Krk, Rs, Šaltuonos dš. (LUEV, 131). Variantinio kirčiavimo atsiradimui (ir šakninio kirčiavimo apibendrinimui) galėjo turėti įtakos vedinių kirčiavimo sistemos pertvarka, analoginiai procesai vykę po Saussure'o-Fortunatovo dėsnio. Kita vertus, variantų atsiradimas gali būti nulemtas ir dvejopo pamatinių žodžių kirčiavimo bei latvių kalbos įtakos.

VK kelis kartus fiksuota upėvardžio lytis *Daguvà*, galbūt sietina su lie. *dāgas* 4 'degimas, gaisras' galūniniu kirčiavimu⁶. Neaišku, kuris hidronimo šaknies variantas *deg-* ar *dag-* tokiu atveju laikytinas senesniu. Jeigu pastarasis yra senesnis, galbūt upėvardžio variantas *Deguvà* yra perėmęs ankstesnės lyties *Daguvà* kilnojamąjį kirčiavimą.

1.2. KŪRTUVA 1 / KURTUVÀ 3^a up. Krtv, į Ventos perkasą, ež. Krtv (LUEV, 85; Vanagas 1970, 212). Abu kirčiavimo variantai VK fiksuoti po kelis kartus. K. Būga (RR 3, 257, 514, 845) ir P. Skardžius (1996[1943], 380) nurodo tik *Kūrtuva*.

Hidronimas yra archajiškas, gretinamas su *kūrti*, *kūrtas* 1 'medžioklinis šuo', la. *kuřts* 't. p.' (ME 2, 326), pr. *korto* 'šilas' < *kurto (plačiau žr. Vanagas 1981, 175). Nors konkretus hidronimo pamatinis žodis nėra aiškus, iš upėvardžio kirčiavimo galima spręsti, kad remtasi akūtinės šaknies apeliatyvu. Manant, kad hidronimo pamatinis žodis yra *kūrti* (plg. la. *kuřt*) arba *kūrtas* 1 (plg. la. *kuřts*), senesniu laikytinas upėvardžio šakninio kirčiavimo variantas *Kūrtuva*, plg. *Kūrtuvėnai* 1 mstl. (VŽ^e; LVvGDB). Kilnojamasis kirtis tokiu atveju būtų naujesnis, galbūt atsiradęs dėl kitų priesagos *-uva* vedinių kirčiavimo analogijos⁷, plg. *Šeduvà* 3^b k. Rd.

1.3. MAIŽIUVA 1 / MAIŽUVÀ 3^b up. Lnkv, Viršyčio dš. (LUEV, 97; Vanagas 1970, 211 t.). VK dažniau fiksuotas kilnojamasis kirčiavimo variantas, toks kirčiavimas nurodytas K. Būgos (RR 1, 464) ir P. Skardžiaus (1996[1943], 380).

Hidronimas siejamas su *máižyti*, *-o*, *-ė* 'myžti' (Vanagas 1981, 202). Dėl upėvardžio šaknies priegaidės toks siejimas kelia abejonių. Kita vertus, galima svarstyti, kad hidronimas yra išlaikęs senesnę veiksmažodžio cirkumfleksinę šaknį (plg. paprastąjį žodį *mỹžti*). Neatmestina ir cirkumfleksinės metatonijos galimybė, taip pat plg. *Maižupis* up. Šlv (LUEV, 97), *Maižius* pvd. (LPŽ, 135).

⁶ Šis vardažodis galėtų būti ir 2 kirčiuotės.

⁷ Kita vertus, vakarų Lietuvoje, atrodo, linkstama apibendrinti šakninį priesagos *-uva* vedinių kirčiavimą, plg. *Dėguva* / *Deguvà* (1.1.).

Kuri aptariamojo hidronimo lytis yra senesnė, sunku pasakyti. Labiau tikėtina, kad reliktinis yra kilnojamasis upėvardžio kirčiavimas, galbūt atspindintis senesnę nepastovų veiksmažodžio *máizyti* ar *mỹžti* kirčiavimą. Kita vertus, hidronimo 3^b kirčiuotė gali būti analoginė, plg. *Linkuvà* 3^b mst., *Raguvà* 3^b mstl. Pn (VŽ^e), *Šeduvà* b. Všk (Bilkis 2008, 216).

Kadangi upė yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote, kur pastebima daugiaskiemenių 3^a ir 3^b daiktavardžių perėjimo į 1 kirčiuotę tendencija (žr. Zinkevičius 1979, 92; 1966, 48; plg. Kačiuškienė 2001, 202 t.; Garšva 1982, 71 t.), pastovus pradinio skiemens kirtis gali būti analoginis. Dar plg. *Júoduva* plk. Klov (Bilkis 2008, 215).

1.4. VADUVA 3^b / VĀDUVA 1 / VADVÀ 4 up. Skp, Vaduvų k., Jaros dš. (LUEV, 182; Vanagas 1970, 212). VK fiksuoti variantai *Vaduvà* ir *Vadvà* (*Vadvòs*). K. Būga (RR 3, 546, 845) ir P. Skardžius (1996[1943], 380) nurodo lytį *Vāduva*; VK toks kirčiavimas nefiksuotas.

Hidronimas gretinamas su *vādė* ‘dykumos slėnis, po didelių lietu virstantis upė’ (DLKŽ^e), ‘išdžiūstanti upė’ (LKŽ^e), *vadà* ‘miško aikštė, laukymė’, la. *vada* ‘be medžių (tinkama šienauti) vieta miške’ (ME 4, 429) (Vanagas 1981, 357).

Upėvardžio variantinės lyties *Vadvà* galūninis kirtis leistų daryti prielaidą, kad senesnis yra kilnojamasis *Vaduva* kirčiavimas, kuris sietinas su kokio vardažodžio, pvz., *vadà* 4, akcentine paradigma, plg. *Vāduvos* 3^b k. Kp (VŽ^e). Kita vertus, kupiškėnų tarmėje, kurios plote yra upė, priesagos *-uva* žodžiams būdingas apibendrintas kilnojamasis kirtis, pvz.: *Mituvà* 3^b up. Kp, Lėvens kr., ež. Skp (LUEV, 104; VŽ^e; žr. Būga RR 3, 845; Skardžius 1996[1943], 380), *krekuvà* 3^b Sb ‘gegnė’, *sietuvà* 3^b Sb (LKŽ^e; KpŽ, 668), todėl stipriau pagrįsti šią prielaidą problemiška.

Šakninio kirčio variantas, kaip minėta, teikiamas kalbininkų darbuose. Gali būti, kad tai senovinis hidronimo kirčiavimas, sietinas su pamatinio vardažodžio *vādė* (2) ar kt. akcentine paradigma. Kilnojamasis upėvardžio kirčiavimas tokiu atveju iš tiesų būtų naujesnis, analoginis.

1.5. VÁIGUVA 1 / VAIGUVÀ 3^a up. Plk, Nemuno dš. (LUEV, 183; Vanagas 1970, 212). VK fiksuota tik šakninio kirčiavimo pavyzdžių (dar žr. Mažiulis 2013, 288 t.). P. Skardžius nurodo abu kirčiavimo variantus (1996[1943], 380), K. Būga – tik lytį *Vaiguva* (RR 3, 845).

Hidronimas archajiškas, siejamas su vv. s. rus. *Viažeta* (dab. *Вежетня*), lenk. *Wajgieta*, *Wojgieta* ir pan., plg. la. *vaígs* ‘skruostas’ (ME 4, 435) (plačiau žr. Vanagas 1981, 359; Mažiulis 2013, 288). Šakninis hidronimo

kirčiavimas greičiausiai reliktinis, paveldėtas iš seno: taip leidžia manyti kitų lietuvių onimų su šaknimi *vaig-* kirčiavimas, plg. *Váiguva* 1 k. Klm, Kš (VŽ^e; LVvGDB), *Váigupis* 1 up. Skdv (LUEV, 183), *Váiginės* pv. Skd (Vanagas 1981, 359). Upėvardis rėmėsi akūtinės šaknies apeliatyvu, kuris galbūt buvo baritoninio kirčiavimo, nors la. *vaígs* šaknies priegaidė rodo kilnojamąjį apeliatyvo kirtį.

Kilnojamasis kirčiavimo variantas *Vaiguva* gali būti naujesnis, analoginis, nes kitiems *-uva* vietovardžiams ir apeliatyvams vakarų aukštaičių kauniškių tarmėje, kurios plote yra upė, ir dalyje aplinkinių šnektų būdingas apibendrintas kilnojamasis kirtis, plg. *Ilguva* 3^a k. Šk (VŽ^e), *raguva* 3^b Ilg, *reguva* 3^b Slv, Plk, *sietuva* 3^b Gl (LKŽ^e; dar žr. ZtŽ, 538, 48).

2.1. GĖRULIS 1 / GERULYS 3^b up. Tv, Tidžio dš. (LUEV, 46; Vanagas 1970, 200). VK šakninis kirčiavimas nurodytas kelis kartus, taip kirčiuojamas ir pievos vardas *Gėrulis*. Kilnojamojo kirčiavimo variantas fiksuotas tik vieną kartą (PKK): šalia *Gėrulis* nurodyta, jog sako ir *Gerulys*. Manytina, kad abu kirčiavimo variantai yra autentiški. VK užfiksuotas ir kirčiavimo variantas *Gerulis* (1986 m.).

Upėvardis siejamas su *gėras*, -à 4, plg. *Gerupys* / *Gėrupis* up. Kl, Tt (Vanagas 1981, 113). Kilnojamasis šio būdvardžio kirčiavimas fiksuotas ir senuosiuose raštuose (M. Daukšos *Postilėje*, 1605 m. katekizme), dar plg. prieveiksio *gerai* kirčiavimą (Skardžius 1999[1935], 210[174]; Zinkevičius 1975, 52; dar žr. LKŽ^e; KŽ, 104). P. Skardžiaus nuomone, tai senas oksitonas (1999[1935], 183 t.[147 t.]). Manytina, kad upėvardžio kirčiavimo variantas *Gerulys* yra reliktinis ir sietinas su būdvardžio *gėras* kilnojamąja akcentine paradigma, plg. žemaičių tarmėje vartojamus vardažodinius vedinius *juodulys* 3^a, 3^b (: *júodas*, -à 3), *baugulys* 3^b (: *baugùs* 4), *skanulys* 3^b (: *skanùs* 4) (LKŽ^e; DūnŽ, 115, 43; KŽ, 134, 41; Ambrazas 2000, 35 t., 170; Girdenis 1962–1963; Skardžius 1996[1943], 186 tt.; Pakerys 1994, 164 tt.); dar plg. *Apskridulys* plk. Šlv (: **apskridas* ‘apskritas’) (Bilkis 2008, 104).

Mano požiūriu, neatmestina hidronimo siejimo su veiksmažodžiu *gėrti* (*gėria*) (LKŽ^e; KŽ, 105) galimybė, plg. la. *dzeft* (ir *dzeft*) ‘t. p.’ (ME 1, 546; dar žr. Mažiulis 2013, 284), *Gertà*, *Geřtas* up. Glv (Vanagas 1981, 113). Tokiu atveju upėvardžio kirčiavimą *Gerulys* galima lyginti su veiksmažodiniams priesagos *-ulys* vediniams būdingu kilnojamuoju kirčiu, pvz.: *karkulys* 3^b (: *kařkti*, -ia, -ė), *kosulys* 3^a (: *kósėti*, -ėja, -ėjo) (LKŽ^e; Pakerys 1994, 164 tt.; Skardžius 1996[1943], 186 t.); plg. *Vartulys* 3^a up. Šll (: *vartýti*, *vařto*,

vaītē; veřsti, veřčia, veřtē) (LUEV, 188; Vanagas 1981, 366, 362). Be to, latvių veiksmažodžio *dzeřt* šaknies priegaidė leidžia daryti prielaidą, kad veiksmažodis *gerti* yra buvęs nepastovaus kirčiavimo. Taigi kilnojamasis hidronimo *Gerulys* kirčiavimas, nesvarbu, kaip aiškina jį jo kilmė, laikytinas reliktiniu.

Su priesaga *-ulys* padaryta labai nedaug hidronimų: *Bebulys* 3^b up. Šmk, Mituvos dš., *Rimšulys* 3^b up. Bsg, Dotnuvėlės dš., *Šašulys* 3^b up. Kv, Lyties int., *Vaiskulys* 3^b up. Št, Lankesos kr., *Vaiskulys* 3^b / *Vaiškulis* up. Vnd, Barupės int., *Vartulys* 3^a up. Šll (LUEV, 16, 135, 162, 183; Vanagas 1970, 201). Pastebėtina, kad jie yra vakarų ir vidurio Lietuvoje.

Pastovus aptariamojo hidronimo šaknies kirtis greičiausiai vėlesnis negu kilnojamasis. Vienas veiksmių, galėjusių turėti įtakos šakniam upėvardžio kirčiavimui, – vyraujantis šaknies kirtis *Gerulys* kirčiavimo paradigmoje, t. y. *Gėrulio, Gėruliui, Gėrulį, Gėruliu*. Dėl šios priežasties pradinio skiemens kirtis galėjo būti apibendrintas visai paradigmai.

Variantinis aptariamojo hidronimo kirčiavimas gali būti lyginamas ir su dvejopu priesagų *-ulis/-ulys*, *-ulė* vardažodinių ar veiksmažodinių apeliatyvų kirčiavimu žemaičių tarmėje, plg., *snaigulė* 1 Plt, Kv, Rs, Kin ir *snaigulė* 3^b Užv, *snaigulys* Vyž ‘atskira sniego žvaigždutė’ arba *sprogulė* 3^a Tt ir *sprógulė* 1 Krkl ‘išsprogusi kibirkštis, žiežirba’, *dygulys* 3^a Krkl, Vks, Plt ir *dýgulis* 1 ‘dyglys, akstinas; dieglys’, *kačiulys* 3^b Kltn, Sd, Rnv ir *kāčiulis* 1 Klvrž, Užv ‘kutenimas’ (LKŽ^e; Dūnž, 339, 71, 117; KŽ, 76; dar žr. Pakerys 1994, 166 t.). M. Daukšos *Postilėje* taip pat fiksuota dvejopo kirčiavimo atvejų, pvz., veiksmažodinis vedinys *geidulys* ir *geidulis* (Skardžius 1999[1935], 117, 115[81, 79]; dar žr. LKŽ^e). Kai kurie aptariamųjų priesagų vardažodiniai ir veiksmažodiniai vediniai žemaičių tarmėje, atrodo, yra tik šakninio kirčiavimo (1 a. p.), pvz.: *týrulis* ‘dideli pelkėti plotai’, *mítulis*, *-ė* ‘žiemą mišes, vienerių metų gyvulys’, *mùgulis*, *-ė* ‘nerimtas žmogus, makalas, nenuorama’, *šútulis* ‘kas nerimtas, triukšmingai elgiasi’ (LKŽ^e; Dūnž, 202, 205, 383; KŽ, 241; dar žr. Pakerys 1994, 166, 106; Skardžius 1996[1943], 187), tad šakninio kirčiavimo variantas *Gėrulis* gali būti ir analoginis. Dėl vedinių kirčiavimo variantų atsiradimo žr. 1.1.

Kaip minėta, VK fiksuota lytis *Gerulis*, lygintina su *-ulis* deminutyvams būdingu apibendrintu priesaginiu kirčiavimu (žr. Pakerys 1994, 131), plg. *Duobùlis* 2 up. Žr, Palos dš. (LUEV, 36; LVvGDB).

2.2. VAISKULYS 3^b / VAISKULIS 1 up. Vnd, Barupės int. (LUEV, 183; Vanagas 1970, 359). Upėvardis fiksuotas tik pora kartų PKK, iš jų vieną kartą nurodomi abu kirčiavimo variantai.

A. Vanagas pastebi, kad tai gali būti ne priesaginis, o sudurtinis vandenvardis, plg. *Vaisinė* up. Smal, į Ūparto ež., *Kulė* up. Ds, *kulys* ‘kampas, kraštas’ (1970, 201). Vis dėlto neatmestina priesagos *-ulyš/-ulis* vedinio galimybė. Pamatinio žodžio laikomas *vaiskùs*, *-ì* (Vanagas 1981, 359). Kilnojamas upėvardžio *Vaiskulys* kirčiavimas galėtų būti siejamas su būdvardžio galūniniu kirčiu, t. y. 4 a. p., plg. *Vaiskulys* 3^b up. Št (LUEV, 183), galbūt ir *Raudžiulys* plk. Prnv (Bilkis 2008, 116).

Cirkumfleksinė *vaiskùs*, *-ì* šaknies priegaidė ir galūninis kirtis yra naujovės, greičiausiai atsiradusios po Saussure’o-Fortunatovo dėsnio⁸, taigi aptariamojo hidronimo kilnojamojo kirčiavimo paradigma veikiausiai susiformavo pereinamuoju kirčiavimo sistemos formavimosi laikotarpiu po šio dėsnio. Hidronimo šakninio kirčiavimo variantas *Vaiskulis* galbūt atspindi šakninį pamatinio laikomo būdvardžio kirčiavimą, t. y. *vaĩskus, plg. vns. vard. *vaĩskus*, n. *vaĩsku* Lkm (LKŽ^e). Šakninio kirčio *-ulis* apeliatyvai yra reti ir didelė tikimybė – reliktinio pobūdžio. Kita vertus, dėl šaknies kirčio apibendrinimo žr. 2.1.

Svarstyтина, kad hidronimas galėjo remtis ir veiksmažodžiu *vaiskėti*. Upėvardis yra vakarų aukštaičių šiauliškių tarmės plote, plg. *Ginčulys* plk. Krk, *Kačiulys* b. Krk (Bilkis 2008, 116), dar plg. priesagos *-ulyš* veiksmažodinių vedinių kilnojimąjį kirtį: *čiaudulys* 3^b, 3^a (: *čiaudėti*, *-i* (*-ėja*, *-a*), *-ėjo*), *drebulys* 3^b (: *drebėti*, *drėba*, *-ėjo*) ir pan. (LKŽ^e; Pakerys 1994, 164 tt.; Skardžius 1996[1943], 186 t.).

3.1. KULMENÀ 3^b / KUĻMENAS 1 / KUĻMENA 1 / KUĻMĒ 2 up. Pgg, Vilkijos dš. (LUEV, 82; Vanagas 1970, 184; 1981, 170 – pastarajame nėra varianto *Kul̃mena*). Upėvardžio užrašymai VK negausūs: pora kartų fiksuota lytis *Kulmenà*, nurodyta *Kul̃menas* ir *Kul̃mena* (PKK), taip pat netiksliai užrašytos lytys *Kul̃minas*, *Kul̃mĕ*.

Ne visai aišku, su kokiomis priesagomis sudarytos vandenvardžio lytys: su *-ena*, *-enas* ar su *-mena*, *-menas*; A. Vanagas kalbamąjį vandenvardį aptaria kartu su pastarųjų priesagų hidronimais (1970, 184). Upėvardis gretintinas su *kulys* ‘įlanka, iškyšulys, vingis; kampas, kraštas’ (Vanagas 1981, 170). Remiantis šio apeliatyvo galūniniu kirčiu (4 a. p.), manytina, kad senovinis yra kilnojamojo kirčiavimo variantas *Kulmenà*, plg. *Kulmenai* 3^b k. Pgg (VŽ^e).

⁸ Senovine laikytina akūtinė būdvardžio *vaiskus* šaknies priegaidė, išlaikyta ir dabartinėse tarmėse – *vaĩskus* 3, 1 (LKŽ^e). Susiformavus apibendrintam galūniniam *u* kamieno būdvardžių kirčiui, 1 a. p. pamažu išnyko (plačiau dėl *u* kamieno būdvardžių akcentinės raidos žr. Lazauskaitė 1998; plg. Būga RR 3, 76 t.).

Dauguma hidronimų su priesagomis *-menas*, *-mena*, taip pat *-enas*, *-ena* yra kilnojamojo kirčiavimo (3^b , 3^a a. p.) (Vanagas 1970, 183 t., 131 t.; dar žr. Skardžius 1996[1943], 232 t.). Upė yra Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmės plote, plg. gretimose tarmėse esančių upėvardžių su minėtomis priesagomis kilnojamąjį kirčiavimą: *Akmenà* 3^b up. Rsn, Šll, *Bremenà* 3^b up. Šll, Akmenos kr., *Graumenà* 3^b up. Kv, Šalpės kr. ir *Lyženà* 3^b up. Skdv, *Urdenà* 3^b up. Vn, Jūros int., *Staugenà* 3^b up. Kltn, Ašvijos int. (LUEV 2, 21, 51, 94, 180, 154; dar žr. VŽ^e; LVvGDB). Apeliatyvams su priesaga *-mena* taip pat būdingas kilnojamas kirtis (Pakerys 1994, 178, 97), plg. *mažmenà* 3^b (LKŽ^e; Ambrazas 2000, 34), *didmenà* 3^b , *malkmenà* ‘molio plytelė stogui dengti, čerpė’ (LKŽ^e); plg. ir priesagos *-ena* vedinių kirčiavimą, pvz., *sniegenà* 3^b Vn, Vks, Slnt ir kt. ‘kikilių šeimos paukštis’, *maženà* 3^b ‘mažatvė, mažumė’ (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 231). Tad 3^b aptariamojo hidronimo kirčiuotė gali būti ir apibendrinta.

Šakninis upėvardžio lyčių su priesagomis *-mena*, *-menas* kirčiavimas, matyt, perimtas iš varianto *Kulmė*, kuris greičiausiai yra išlaikęs senovinį kirtį, nes kitiems priesagos *-mė* vediniams būdingas apibendrintas galūninis kirtis (Ambrazas 2000, 35, 68 t.).

3.2. TITMENÀ 3^b / TÝTMENA 1 / TÌTMENAS up. Stk, Viriaus int. (LUEV, 173; Vanagas 1970, 184). Kadangi LUEV (ir Vanagas 1981, 346) nėra varianto *Tìtmenas*, neaišku, kokia jo akcentinė paradigma.

Dėl neaiškaus pamatinio žodžio (žr. Vanagas 1981, 346) apie šio hidronimo kirčiavimo variantus sunku ką pasakyti, nes tiek šakninis, tiek kilnojamas kirtis gali būti senovinis.

4. GERVAINÏS 3^b / GEŖVAINIS 1 up. Tl, Gerulių k., Pateklos dš. (LUEV, 46; Vanagas 1970, 74). VK dažniau fiksuotas kilnojamojo kirčio variantas. Šakninio kirčiavimo varianto *Geřvainis* autentiškumas abejotinas. VK jis fiksuotas tris kartus, pora kartų sukirčiuotas; šie užrašymai gali būti netikslūs, galbūt negebėta nustatyti žemaitiškojo kirčio atitraukimo. Beje, VŽ^e nurodoma tik 3^b hidronimo kirčiuotė.

Upėvardis siejamas su *gervė* (Vanagas 1981, 114), kuris visose tarmėse yra 1 kirčiuotės – *gėrvė* (LKŽ^e; DūnŽ, 486), plg. la. *dzėrve* ‘t. p.’ (ME 1, 357; žr. Skardžius 1999[1935], 51[15]; Mažiulis 2013, 235 t.; Būga RR 3, 40), *Gėrvė* 1 up. Rt, Aitros kr., Šll, Jūros dš. (LUEV, 46; VŽ^e; LVvGDB), *Gėrvė* 1 pv. Rt (LVvGDB), *Gėrvupis* 1 up. Btg, Kl (LUEV, 47), *Gėrvė* pvd. (LPŽ, 659), bet – *Geřvė* 2 up. Krp, Pagervių k., Šventupio dš. (LUEV, 46; VŽ^e). Remiantis

LKŽ^e, Zieteloje fiksuotas galūninis vardažodžio kirčiavimas (4 a. p.) – *gervė*, nors ZtŽ nurodoma 1 šio žodžio kirčiuotė. Neretai lietuvių kalbos salose yra išlikusių archajiškų kalbos faktų, tačiau galūninis *gervė* kirtis greičiausiai yra naujovė, atsiradusi Zietelos šnektoje (žr. Skardžius 1999[1935], 54 t.[18 t.]; dėl polinkio į daiktavardžių oksitonezę pietinių aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose žr. Lazauskaitė-Ragaišienė 2007 ir t. t.; plg. Mikulėnienė 1996; 2005, 155 tt.).

Vis dėlto neatmetant galimybės, kad kirčiavimas *gervė* anksčiau galėjo būti paplitęs didesniame Lietuvos plote ir yra senovinis, hidronimo kirčiavimo variantą *Gervainys* galima sieti su šio daiktavardžio kilnojamąja kirčiavimo paradigma ir laikyti reliktiniu. Jeigu galūninis vardažodžio *gervė* kirčiavimas, kas labiau tikėtina, yra Zietelos tarmės naujovė, svarstyti kitas veiksnys, nulėmęs hidronimo kilnojamąjį kirtį ir cirkumfleksinę šaknies priegaidę.

Aptariamasis upėvardis yra šiaurės žemaičių telšiškių tarmės plote. Atkreiptinas dėmesys į gretimoje vakarų aukštaičių šiauliškių tarmėje, Akmenės r., esančio hidronimo kirčiavimą, t. y. *Geŗvė* 2 up. Krp, Pagervių k., Šventupio dš. (LUEV, 46; VŽ^e), kuris taip pat siejamas su lie. *gervė* (Vanagas 1981, 114). Toks šio upėvardžio kirčiavimas fiksuotas VK 1961 m. kalbininko P. Joniko ir PKK. Hidronimų *Geŗvė* ir *Gervainys* / *Geŗvainis* cirkumfleksinė šaknies priegaidė greičiausiai laikytina reliktine. Vis dėlto, tai nepaaiškina hidronimo *Gervainys* kilnojamojo kirčio. Tačiau pastebėtina, kad kilnojamojo kirčiavimo (t. y. su priesagomis *-ainys*, *-ainė*) vandenvardžių, be aptariamojo upėvardžio, daugiau nėra fiksuota (žr. Vanagas 1970, 73 tt.). Remiantis nagrinėtais šaltiniais ir literatūra, kitiems priesagų *-ainis*, *-ainė* onimams ir apeliatyvams kilnojamas kirtis taip pat nebūdingas, fiksuota vos pora 3 a. p. vardažodžių su priesaga ar baigmeniu *-ainys*: *Opstainys* 3^a k. Pgg (VŽ^e; LVvGDB) ir pietų Lietuvoje vartojamas daiktavardis *pakelainys* 3^{4b} (ir *pakelainis*, *pakelainis*) ‘prie galo trobesio pastatyta pastogė ūkio padargams ir kt. sudėti’ (LKŽ^e; Ambrazas 2000, 155). Tokie duomenys leidžia daryti prielaidą, kad upėvardžio *Gervainys* kirčiavimas yra senovinis, nes mažai tikėtina, kad dabartinėje kirčiavimo sistemoje hidronimas būtų perėjęs prie kitiems vediniams nebūdingo kirčiavimo modelio.

Jeigu pastovus upėvardžio *Geŗvainis* šaknies kirtis autentiškas, jis laikytinas naujesniu negu kilnojamas. Aptartini keli šakninį hidronimo kirtį galėję lemti veiksniai. Remiantis LKŽ^e bei kita literatūra (žr. Ambrazas 2000, 154 t.; 1993, 128; Skardžius 1996[1943], 286 t.; Pakerys 1994, 125),

žemaičių tarmėje priesagų *-ainis*, *-ainė* vediniams būdingas priesaginis kirčiavimas, taip pat esama šios priesagos vedinių, turinčių pastovų šaknies kirtį (1 a. p.). Dauguma šakninio kirčiavimo vardažodžių yra išlaikę pamatinių žodžių šaknies kirtį ir priegaidę, pvz.: *Vingainis* (ir *Vingaĩnis*) up. Kv, Jūros dš. (: *vĩngis* 1), *Sárkainis* up. Kv, Ymėžės dš. (: *sárkanas* 1, la. *sařkans*) (LUEV, 197, 142; Vanagas 1981, 385, 291), *brólainis* ‘brolio sūnus’ (: *brólis* 1), *kýlainis*, *-ė* ‘kas sukyla’ (: *kýla* 1). Hidronimo kirčiavimo variantas *Geřvainis* gali būti atsiradęs dėl šakninio kirčiavimo priesagos *-ainis* vedinių (kitų onimų ir apeliatyvų) analogijos, plg. greičiausiai taip pat analoginį vedinių *Óžainis* up. Plt, Salanto int. (: *ožỹs* 3) (LUEV, 112; Vanagas 1981, 235), *šákainis* ‘išsišakojęs medis’ (: *šakà* 4) (ir *šakaĩnis*), *bárdzainis* ‘barzdyla’ (: *barzdà* 4) kirčiavimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad upė yra šiaurės žemaičių tarmės plote, kur veikia kirčio visuotinio atitraukimo dėsnis (LKTCh, 198 t.; Zinkevičius 1966, 38 t.; Grinaveckis 1973, 151). Atsargiai galima svarstyti atitrauktinio kirčio įtaką hidronimo kirčiavimo paradigmos pasikeitimui, pradinio skiemens kirčio apibendrinimui (plg. Zinkevičius 1979; 1966, 48; Grinaveckis 1973).

5. DÉRVELIS 1 / DERVELYS 3^a up. Rz, Dervelių k., Ežerėlės dš. (LUEV, 29; Vanagas 1981, 84 t.; 1970, 122 – tik *Dérvelis*). VK šakninio kirčiavimo variantas *Dérvelis* nurodytas kelis kartus, pateikiama ir tokia pati pievos vardo lytis (Rz). Fiksuotas dar vienas hidronimas *Dérvelis* Lnkv, Titonių k., Mūšos dš. (ar į Dvariukų tvenkinį), kuris A. Vanago darbuose ir LUEV nenurodytas. Kilnojamojo kirčiavimo atvejis nurodytas tik vienas, t. y. PKK užrašyta *Dérvelis*, *-lỹs*. Nors užrašymas nėra labai tikslus, vis dėlto kilnojamas kirtis gali būti ir autentiškas.

Hidronimas siejamas su *derivà* (Vanagas 1981, 84 t.; dar žr. Endzelytė 2004, 68), kuris tarmėse yra 3 ar 4 a. p. Upėvardžio kirčiavimo variantas *Dervelỹs* laikytinas senoviniu ir sietinas su pamatinio vardažodžio kirčiavimu, t. y. jo 3 kirčiuote, dar plg. *Derveliaĩ* k. Pkr 3^a (VŽ^e), *derivė* 3 ‘sakingas medis; sakai’ (LKŽ^e; Mažiulis 2013, 138), la. *dařva* ‘smala’ (ME 1, 441, 442; Būga RR 2, 251, 394, 579; RR 3, 116, 947).

Priesagos *-elys* onimų esama nedaug. Be aptariamojo hidronimo, dar trys vandenvardžiai turi priesagą *-elys*: *Metelỹs* 3^b ež. Srj (: ? *mėsti*) (LUEV, 102; VŽ^e; LVvGDB; Vanagas 1970, 124; 1981, 212 t.; Skardžius 1996[1943], 178), *Rūvelỹs* 3^b up. Krš, Šėkščio int. (: ? *rūvelis* ‘piktas žmogus, sukčius;

verksnys') (LUEV, 140; žr. Vanagas 1970, 124; 1981, 285) ir *Temel̃ys* 3^b up. Gdž (: *tém̃ti*) (LUEV, 172; Vanagas 1970, 124; 1981, 343); priesaga išskiriama keliuose helonimuose: *Klobel̃ys* / *Klobēlis* b. Brž (: ?), *Pundel̃ys* b. Kdn (: ?) (Bilkis 2008, 115), *Kirkel̃ys* plk. Mrj (: *kiřkti*) (LVvGDB); dar plg. pvd. *Dargel̃ys* Pgg, Šlu (: *dargùs*) (LPŽ, 462; Skardžius 1996[1943], 177). Šios priesagos apeliatyvų taip pat vos pora: kai kuriose tarmėse vartojami daiktavardis *vaikel̃ys* 3^b 'vaikėzas' (LKŽ^e; Ambrazas 2000, 95; Girdenis 2000, 262) ir būdvardis *didel̃ys*, *-ē* 3^b (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 178). Tokie duomenys leidžia patvirtinti prielaidą, kad priesaga *-elys* ir kilnojamas hidronimo kirčiavimo variantas *Der̃vel̃ys* yra reliktiniai.

Aptariamasis hidronimas yra šiaurės panevėžiškių tarmės plote. Šiaurės Lietuvoje daiktavardis *der̃va*, atrodo, yra kirčiuojamas ir 1 kirčiuote. Pastovus žodžio šaknies kirtis laikytinas naujesniu negu kilnojamas ir sietinas su tarminiu kirčio atitraukimu (žr. LKTCh, 179; Garšva 1982, 71; Kačiuškienė 2001, 202; Zinkevičius 1966, 37 t.) arba latvių kalbos įtaka. Taigi hidronimo *Der̃velis* šakninis kirčiavimas laikytinas naujove, atsiradusia šnektoje pasikeitus pamatinio žodžio *der̃va* kirčiavimo paradigmai, plg. *Der̃venė* up., Daunoriškė (: *dē̃rva*) (Bartkutė 2008, 106). Dar dėl pradinio skiemens kirčio apibendrinimo žr. 1.3.

Mažiau tikėtina, bet aptariamasis hidronimas gali būti susijęs su la. *dẽr̃velis* 'vaidingas žmogus; plepys', *dẽr̃velēt* 'plepėti, taukšti' (ME 1, 458) (Vanagas 1981, 85). Dvejopo kirčiavimo priežastys tokiu atveju nelabai aiškios; dėl variantinio kirčiavimo plg. *kesel̃ys* 3^b ir *kēs̃elis* 1 (la. *ķesele*, vo. *Kessel*) 'iš vyčių nupintas krepšys pašarui nešioti; pintinė' (LKŽ^e; Skardžius 1999[1935], 117[81]).

6. KERTENŲS 3^b / KEŖTENIS 1 up. Bt, Šešuvies dš. (LUEV, 73; Vanagas 1970, 133). Kilnojamas kirtis VK fiksuotas kelis kartus, tokią lytį yra perėmęs ir pievos vardas. Šakninio kirčiavimo variantas pateiktas vieną kartą (PKK), šalia nurodytas ir variantas *Kerteñys*. Nemaža tikimybė, kad šakninis kirtis neautentiškas, fiksuotas netiksliai.

Upėvardis greičiausiai kilęs iš *kertē*, nors gali būti gretintinas ir su *kertūs* (*kertukas*) 'kirstukas' (Vanagas 1981, 154). Hidronimo *Kerteñys* kilnojamas kirtis ir cirkumfleksinė šaknies priegaidė sietini su pamatinio žodžio *kertē* ar *kertūs* 4 a. p.⁹ (LKŽ^e; dar žr. KŽ, 157), plg. *Kertē* up. Dt (Vanagas 1981,

⁹ Tarmėse *kertē* kirčiuojamas ir 3 kirčiuote.

154), *Kertūs* 4 up. Žž (LUEV, 73; Vanagas 1981, 154). Taigi hidronimas yra išlaikęs senovinį kilnojamąjį kirčiavimą, plg. *Kerteniai* k.

Be aptariamojo upėvardžio, tik vienas hidronimas turi priesagą *-enỹs*, t. y. *Tenenỹs* 3^b up. Šlu, Minijos kr. (: *tenė*; *tenėti*) (LUEV, 172; VŽ^e; LVvGDB; Vanagas 1970, 133; 1981, 343 t.; Skardžius 1996[1943], 235). Abu hidronimai yra vakarų Lietuvoje. Šiaurės rytų Lietuvoje fiksuota pvd. *Barzdenỹs* Kp, Vb (ir *Barzdėnis* Sb) (LPŽ, 207; Skardžius 1996[1943], 235). Kilnojamąjo kirčio vardažodinių apeliatyvų, rodos, nėra¹⁰. Kitiems onimams, asmenvardžiams, apeliatyvams su priesagomis ar baigmenimis *-enis*, *-enė*, *-eniai*, *-enės* būdingas priesaginis kirčiavimas (žr. Vanagas 1970, 132 t.; Bilkis 2008, 173, 184, 190 t.; LVvGDB; Skardžius 1996[1943], 234 t.; Ambrazas 2000, 166; Pakerys 1994, 129; LKŽ^e). Tokie duomenys leidžia manyti, kad kilnojamasis hidronimo *Kertenỹs* kirtis yra reliktinis.

Šakninio kirčio variantas *Keřtenis*, kaip minėta, greičiausiai neautentiškas. Vis dėlto, jeigu šio hidronimo 1 kirčiuotė vietinių žmonių yra vartojama, ji laikytina vėlesne negu kilnojamoji.

Hidronimas yra pietų žemaičių raseiniškių tarmės plote. VK kelis kartus fiksuotas onimų *Kertė* šakninis kirtis: *Keřtė* dr. Varn, pv. Dr, Grnk, ž. Grz. Šie užrašymai gali būti nepatikimi, kita vertus, toks kirčiavimas gali būti autentiškas, pirmiausiai sietinas su daliai žemaičių būdingu kirčio atitraukimu. Jeigu pietų žemaičių raseiniškių tarmėje ar aplinkinėse tarmėse kirčiuojama *keřtė*, tai galėjo turėti įtakos hidronimo varianto *Keřtenis* (šalia *Kertenỹs*) vartojimui. Dar dėl šaknies kirčio apibendrinimo žr. 2.1.

Remiantis nagrinėta literatūra, šakninio kirčiavimo onimų su priesagomis *-enis*, *-enė*, *-eniai*, *-enės* nėra (žr. Vanagas 1970, 132 t.¹¹; Bilkis 2008, 173, 184, 190 t.). Pastovų šaknies kirtį (1 a. p.) turi tik keletas retų apeliatyvų su priesagomis ar baigmenimis *-enis*, *-enė*, pvz., *áudenis* ‘žiemrytis vėjas’, *gėbėnė* ‘amarilinių šeimos vijoklinis augalas; pūslė’ (antrąja reikšme žodis kirčiuojamas ir *gebėnė* 2, *gebenė* 3^b), *kaĩmenė*, *sómenis* ‘šiaurės vakarų vėjas’ (la. *sāmenis*) (LKŽ^e; Pakerys 1994, 129; Skardžius 1996[1943], 235), kurių įtaka šakniam hidronimo kirčiui labai mažai tikėtina.

¹⁰ Veiksmožodinių vedinių vos keli: *krūpenỹs* 3^a ‘baimė, krūpčiojimas’ (LKŽ^e; Ambrazas 1993, 60), *skendenỹs* 3^b ‘paskendęs ar skęstantis žmogus’ (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 235), *rentenỹs* 3^b ‘sureštos trobesio sienos’ (LKŽ^e).

¹¹ Vanago prie priesagų *-enis*, *-enė* vedinių nurodyti hidronimai *Pándenis* up. Šd, Alkupio int. ir *Daugỹvenė* up. Rz, Mūšos dš. yra neaiškios sandaros, greičiausiai nepriesaginiai, todėl čia neįtraukti.

7. CIRVIJÀ 3^b / CÌRVIJA up. Rdš, Merkio dš. (LUEV, 24; Vanagas 1970, 146). LUEV ir VŽ^e nurodyta tik kilnojamoji kirčiavimo paradigma. VK fiksuoti abu kirčiavimo variantai po kelis kartus. Šakninis kirčiavimas greičiausiai neautentiškas.

Hidronimo kilmė neaiški, šaknis *cirv-* gali būti substratinė. Jeigu pradžios priebalsis *c* yra iš *č*, galbūt jį galima sieti su lie. *čirvéti* (*čirva*, *-éjo*) ‘čiulbėti, čirenti’, *čirėti* (*čira*, *-éjo*) ‘čirenti, čirškėti’ (Vanagas 1981, 75 t.). Galima kelti hipotezę, kad hidronimo kilnojamojo kirčiavimo variantas *Cirvijà* yra reliktinis ir atspindi senesnę cirkumfleksinę veiksmazodžio *čirvéti*, *čirva* ar kt. šaknies priegaidę bei nepastovų jo kirtį. Tokiu atveju šakninis hidronimo kirčiavimas *Cìrvija*, jeigu jis autentiškas, laikytinas vėlesniu.

Upė yra pietų aukštaičių tarmės ploto dalyje, kur gyvena nemažai kitataučių, tad pastovus pradinio skiemens kirtis gali būti atsiradęs dėl slavų kalbų įtakos, plg. Vilniaus krašte esančių hidronimų dvejoją kirčiavimą *Vìlija* 1 / *Vilijà* 3^b Pbrd (LUEV, 195), *Taūrija* / *Taurijà* V, Vilnios dš. (Vanagas 1970, 146; LUEV, 171).

8. ŽĀDIKĖ 1 / ŽĀDIKĖ 3^b / ŽĀDIKIS 1 / ŽĀDIKYS 3^b up. Pšš, Šušvės dš. (LUEV, 201; Vanagas 1970, 150). VK daugiausiai fiksuotos moteriškosios giminės lytys: tiek šakninio, tiek kilnojamojo kirčiavimo. K. Būga nurodo *Žādikė* (RR 2, 21; RR 3, 278). Tik šis variantas pateiktas ir VŽ^e.

Upėvardis siejamas su *žādinti* (Vanagas 1981, 395 t.), bet gali būti gretinamas ir su *žādas* (4, 2). Su priesagomis *-ikỹs*, *-ikė* sudarytas tik šis hidronimas ir kai kurie asmenvardžiai, pvz.: *Eidikỹs* pvd. Br, Grš, Jnk, *Medikỹs* pvd. Klp, *Tenikỹs* pvd. (LPŽ, 564, 196; Skardžius 1996[1943], 131), galbūt ir *Bendrikỹs* b. Kair (Bilkis 2008, 48). Apeliatyvų su šiomis priesagomis nėra fiksuota. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kilnojamas hidronimo kirtis yra reliktinis, galbūt jį galima laikyti vakarų baltų substratu. Šakninis kirčiavimo variantas tuomet laikytinas vėlesniu, tačiau greičiausiai irgi senoviniu.

Onimų ir apeliatyvų su priesaga *-ikis*, *-ikė*, turinčių pastovų šaknies kirtį (1 a. p.), esama daugiau, pvz.: *Žióbrikis* up. Kn, *Dùbikė* up. Krš, Dubikės k. (LUEV, 205, 33, 145, 57; Vanagas 1970, 150), *Bùdrikis* pvd. Als, Yl, Klp, Krt, Lk, Mrj ir kt. (LPŽ, 330; Skardžius 1996[1943], 131), *báltikis* ‘baltas kiškis’, *júodikis* ‘mažiausias pinigėlis; skatikas’ (LKŽ^e; Pakerys 1994, 91; dar žr. Ambrazas 2000, 117). Jų kirčiavimą paprastai galima sieti su pamatinių žodžių šakniniu kirčiavimu, pvz.: *Žióbrikis* (: *žióbris* 1), *Dùbikė* (: *dùbė* 2; plg. *dùbti*) (Vanagas 1981, 403, 93), *báltikis* (: *báltas* 1 > 3), *júodikis* (: *júodas* 1 > 3).

9. DUŪBINIS 1 / DUOBINŪS 3^b up. Lk, Upynos dš. (LUEV, 36; Vanagas 1970, 160). Hidronimas VK fiksuotas tik pora kartų, vieną kartą pateikti abu kirčiavimo variantai.

Upėvardis sietinas su *duobē* (Vanagas 1981, 97), kuris tarmėse yra 4 ar 3 a. p. (LKŽ^e; dar žr. DūnŽ, 481; KŽ, 84; Skardžius 1999[1935], 142[106], 144[108]), plg. la. *dūobe* (ME 1, 531); *Duobē* 4 up. Trg, Jūros dš. (LUEV, 36), d. Rt (LVvGDB). Hidronimo kirčiavimo variantas *Duobinūs* yra reliktinis, išlaikęs pamatinio vardažodžio galūninį kirtį, plg. *Žaltinūs* 3^a up. Klm, Rūdijos int. (: *žaltūs* 3) (LUEV, 202; Vanagas 1981, 397), žemaičiuose vartojamus *galvinūs* 3^a ‘galvočius’ (: *galvā* 3), *bergždinūs*, *-ē* 3^b ‘bergždžias gyvulys; bevaikis’ (: *beṛgždžias*, *-iā* 4) (LKŽ^e; Ambrazas 2000, 147 t.).

Šakninis aptariamojo hidronimo kirčiavimas greičiausiai naujesnis. Upėvardis yra šiaurės žemaičių telšiškių tarmės plote. Hidronimai su priesagomis *-inis*, *-inē* žemaičiuose nėra gausūs (Vanagas 1970, 164, 407; taip pat helonimai žr. Bilkis 2008, 154 tt., 173 tt., 181 tt.), daugiau esama priesaginio kirčiavimo (2 a. p.) atvejų, pvz.: *Laužinis* up. Žr, Liepupio int., *Rupūžinis* ež. Žr, *Šeškīnē* up. Varn (LUEV, 88, 140, 163; Vanagas 1970, 164, 158), *Riestinis* tr. Rt, *Ažuolinē* plk. Lk (Bilkis 2008, 156, 161). Nors šakninio kirčiavimo (1 a. p.) hidronimų ir kitų onimų žemaičių tarmės plote nedaug, neatmestina galimybė, kad jie galėjo turėti įtakos aptariamojo hidronimo šakniniam kirčiavimui, plg. *Dūrbinis* up. Tl, į Masčio ež., *Mēdinis* ež. Šauk, *Šyvinis*, *Šyvinē* up. Krtv, iš Pašvinio ež., Ventos perkaso int. (LUEV, 37, 166, 99; Vanagas 1970, 163, 161, 156), *Duṁblinē* plk. Lkv, *Liūgninē* plk. Rt, *Lēndrinē* plk. Krkl (Bilkis 2008, 158, 159, 162), *kēmpinis* ‘grybas, augantis ant pūvančio medžio kamieno’ (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 17).

Dar dėl šaknies kirčio apibendrinimo žr. 4 ir 2.1.

10. TĀTULA 1 / TĀTALA 1 / TATALĀ 3^b / TĀTULĒ 1 / TĀTALAS 3^b / TATULĀ 3^b up. Vb, Mūšos dš. (LUEV, 171; Vanagas 1970, 85, 199). VK fiksuotos įvairios hidronimo (bei iš jo padarytų kitų onimų) lytys, didesnė jų dalis kirčiuotos šaknyje. Kai kurie VK fiksuoti kirčiavimo atvejai, pvz., *Tatulē*, LUEV ir A. Vanago darbuose nenurodyti, matyt, kaip nepatikimi. K. Būga nurodo lytį *Tatalā* (RR 3, 280) ir *Tatula* (RR 1, 425), P. Skardžius – *Tātula* (1996[1943], 186). VŽ^e taip pat pateikta tik hidronimo lytis *Tātula*.

Upėvardis gretinamas su *tatēti* (*tāta*) ‘barškėti, pauškėti’, *tatēnti* ‘pauškinti, šaudyti’, *tātinti* ‘mušti’. A. Vanago nuomone, lytys su *-ul-* yra naujesnės, substitucinės (1981, 341). Manytina, kad senesnis yra hidronimo kilnojamas

kirtis, kuris sietinas su išlaikyta nepastovia vieno iš pateiktųjų veiksmažodžio (labiausiai tikėtina *tatėti*) kirčiavimo paradigma.

Šakninio kirčiavimo variantai galėjo atsirasti taip pat dėl vieno iš veiksmažodžių (galbūt *tātinti*) pastovaus kirčiavimo įtakos. Kita vertus, dar žr. kas pasakyta apie *Gērulis / Gerulys* šaknies kirčio apibendrinimą (2.1).

Su priesagomis *-ula, -ala, -ulė, -alas* uteniškių (salelėje prie kupiškėnų tarmės) ir šiaurės panevėžiškių tarmių plotuose, kuriais teka upė, be aptariamojo upėvardžio, fiksuoti tik hidronimai *Dárbulė* 1 ež. Ps, *Tātalas* 3^b ež. Kp, *Grāžalas* 3^b up. Nj, Vešetos int. (LUEV, 27, 171, 52; Vanagas 1970, 199, 84 t.). Apeliatyvai su priesagomis ar baigmenimis *-ula, -ala, -ulė* (pastarosios – veiksmažodiniai) šiaurės rytų Lietuvoje, atrodo, taip pat nėra dažni, pvz.: *kasulà* 3^b ‘kamienas, kotas’, (LKŽ^e; KpŽ, 221), *snaudulà* 3^b ‘snaudalius’, *niūrgula* 1 ‘piktas, paniuręs žmogus’, *māšala* 1 ‘mažas dvisparnis vabzdys’, *staĩpala* 1 ‘kas staisosi’. Kaip matyti, aptariamojo tipo onimų ir apeliatyvų yra ir kilnojamąjo, ir šakninio kirčiavimo.

11. BÉRŽUVIS 1 / BERŽUVŪS 3^a ež. Švnč, Beržuvio k. (LUEV, 18; Vanagas 1970, 213; dar žr. LVvGDB). Kirčiavimo variantai VK fiksuoti A. Vanago, tad manytina, kad abu autentiški, nors VŽ^e nurodyta tik 1 ežero vardo kirčiuotė, dar plg. *Béržuvīs* 1 k. Švnč (VŽ^e; LVvGDB).

Hidronimas sietinas su *béržas* (Vanagas 1981, 62). Rytų aukštaičių vilniškių tarmėje, kurios plote yra ežeras, šis daiktavardis kirčiuojamas dvejopai: 3 ir 1 akcentine paradigma (LKŽ^e; žr. Ragaišienė 2010, 37; KltŽ, 20; dar žr. ZtŽ, 83). Senesnis, atrodo, yra pastovus šaknies kirtis, plg. la. *bērzs* (žr. Būga RR 3, 72; Mažiulis 2013, 75; dar žr. Skardžius 1999[1935], 53[17]). Kilnojamosios *beržas* paradigmos atsiradimas sietinas su kuopinės daugiskaitos galūninio kirčiavimo įtaka (plačiau žr. Stundžia 1981, 191 tt.; Urbanavičienė 2006, 223; Mikulėnienė 1996, 152; dar žr. Ambrazas 2000, 49 t.).

Taigi hidronimo *Béržuvīs / Beržuvūs* kirčiavimo variantai bus atsiradę dėl pamatinio žodžio *beržas* dvejopo kirčio. Manytina, kad šakninis ežero vardo kirčiavimo variantas yra išlaikęs senąją baritoninį *beržas* kirtį. Kilnojamasis hidronimo kirčiavimas gali remtis kilnojamąja *beržas* akcentine paradigma, tad laikytinas vėlesniu negu šakninio kirčiavimo variantas, tačiau taip pat senoviniu. Kad pastarasis kirčiavimo variantas yra reliktinis, leidžia manyti ir tai, jog priesagą *-uvys*, be aptariamojo hidronimo, turi tik vandenvardis *Meduvūs* 3^b ež. Rdš (LUEV, 100; VŽ^e).

Su vyriškosios giminės priesaga *-uvis* taip pat tėra sudaryta tik keletas hidronimų: *Máučiuvis* Všk, Yslykio kr., Všk, Maučiuvio int., *Kùtuvis* Vks, Ventos dš., *Viřčiuvis* Jnš, Lielupės int. (LUEV, 99, 85, 198; dar žr. VŽ^e), visi jie šakninio kirčiavimo (1 a. p.), bet, priešingai negu aptariamasis hidronimas, yra šiaurės Lietuvoje, kur pastebimas polinkis apibendrinti pastovų daugiaskiemenių daiktavardžių kirtį.

12. RĪNGUŽIS 1 / RINGUŽŪYS 3^a up. Pn, Nainiškių k., Nevėžio dš. (LUEV, 136; Vanagas 1970, 215). Hidronimo užrašymai VK negausūs ir įvairūs. Daugiau esama šakninio kirčiavimo fiksavimų, toks nurodytas ir slėnio vardo kirtis. Kilnojamojo kirčiavimo varianto *Ringužys* (VK fiksuota *Rìngužys*) autentiškumas kelia abejonių. Užrašyta ir hidronimo lytis *Ringùžė* (1973 m.).

Upėvardis siejamas su *ringė* 4, *riņgė* 2, *rìngė* 1; *rìngis* 1, *riņgis* 2; *rìnga* 1, *ringúoti* ir pan. (plačiau žr. Vanagas 1981, 278). Šakninio kirčiavimo variantas *Rìngužis* yra perėmęs pamatinio žodžio *rìngė*, *rìngis* ar pan. šaknies kirtį ir priegaidę. Remiantis LKŽ^e, šiaurės panevėžiškių tarmėje, kurios plote yra upė, ir aplinkinėse tarmėse šie daiktavardžiai yra 1 arba 2 kirčiuotės, dar plg. *Rìngužis* 1 / *Riņgužis* 1 Šd, Vakoniškio dš., *Rìngužė* 1 / *Riņgužė* 1 Pbr, Paringužės k., Upytės dš., *Rìngė* 1 Nj, Nevėžio int. (LUEV, 136, 135; VŽ^e). Taigi hidronimo šakninis kirčiavimas yra išlaikęs senovinio kirčiavimo bruožų, nes remiasi pamatinio žodžio akcentinėmis savybėmis.

Jeigu hidronimo lytis *Ringužys* autentiška, galbūt ji atspindi kilnojamąjį daiktavardžio *ringė*, *ringis*, būdvardžio ^o*ringus* ar pan. kirčiavimą, plg. *juodužys* 3^a Rš ‘juodulyš’ (: *júodas*, -à 3) (LKŽ^e; Ambrazas 2000, 187), nors dabartinėse tarmėse šių vardažodžių kirčiavimas 3 akcentine paradigma nefiksuotas. Hidronimas gali būti sietinas ir su veiksmožodžiu *ringúoti* ar *ringiúoti*, plg. *Kriokužys* 3^b up. Šl, Vijolės int. (: *kriōkti*) (LUEV, 80; Vanagas 1981, 166 t.). Veiksmožodiniams priesagų vediniams neretai būdingas kilnojamas kirtis, plg. priesagų *-inys*, *-ulyš*, *-esys* vedinių kirčiavimą (Pakerys 1994, 156, 164, 167), pvz.: *ringulys* ‘vingiuota linija; vingis, kilpa’ 3^b Kp, Sb.

Su priesaga *-užys* tėra sudaryti minėtieji hidronimai *Ringužys* ir *Kriokužys*, kitų šios priesagos onimų, remiantis nagrinėta literatūra, nefiksuota; apeliatyvai su priesaga ar baigmeniu *-užys* taip pat negausūs: jau minėtas *juodužys*, *babužys*, *-ė* ‘nuplyšėlis, elgeta’ (LKŽ^e; Skardžius 1996[1943], 391), galbūt *glabužys* ‘glėbelis, kuokštelė’, *glamužys* ‘glėbukas; gniutulas’, *grumužys* ‘grumstas, gumulas’, *kirkužys* ‘kankorėžis’. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kilnojamas vandenvardžio *Ringužys* kirčiavimas gali būti reliktinis.

Kaip minėta, VK fiksuota lytis *Ringùžė*, kuri laikytina vėlyva, atsiradusia dėl daugumos priesagų vediniams būdingo polinkio kirčiuoti priesagą.

13. Išvados.

Variantinio priesaginių hidronimų kirčiavimo analizė parodė, kad dvejojo kirčiavimo priežastys gali būti įvairios, dažno vandenvardžio atveju skirtingos. Tačiau galima pastebėti ir bendresnių tendencijų.

1.1. Dalies aptartųjų hidronimų kilnojamas kirčiavimo variantas laikytinas reliktiniu ir sietinas su pamatinių žodžių kilnojamuoju kirčiu, pvz.: *Deguvà* (: *dègti*), *Gerulỹs* (: *gēras* ar *gérti*), *Kertenỹs* (: *kertė* ar *kertūs*), *Duobinỹs* (: *duobė*).

1.2. Kai kuriais atvejais 3^a ar 3^b akcentinės paradigmos lytis gali būti atsiradusi dėl kitų kilnojamojo kirčio žodžių įtakos, pvz.: variantai *Vaiguvà*, *Vaduvà*, *Kulmenà*.

2.1. Šakninis hidronimų kirčiavimas neretai laikytinas naujesniu, atsiradusiu dėl tarminio kirčiavimo ypatybių, kitų onimų ir apeliatyvų su atitinkamomis priesagomis kirčiavimo analogijos, pradinio skiemens kirčio apibendrinimo visai paradigmai ar kitų priežasčių, pvz.: lytis *Dėguva*, *Geřvainis*, *Dėrvelis*, *Keřtenis*.

2.2. Kai kurių hidronimų pastovus šaknies kirtis gali būti senovinis, perimtas iš pamatinių žodžių, pvz.: *Rìngužis* (: *rìngė*, *rìngis*), *Kùrtuva* (: *kùrti* ar *kùrtas*).

3. Kai kuriais atvejais kirčiavimo variantai gali būti senas reiškinys, pvz.: *Bėržuvis* / *Beržuvỹs*, *Žādikė*, *Žādikis* / *Žadikė*, *Žadikỹs*.

4. Saussure'o–Fortunatovo dėsnis nė vienos iš aptartųjų priesagų vedinių tiesiogiai neveikė, tačiau kirčiavimo sistemos pertvarka, analoginiai procesai, vykę po šio dėsnio, galėjo turėti įtakos priesaginių hidronimų, kitų onimų ir apeliatyvų dvejojam kirčiavimui. Variantinį kirčiavimą galėjo paskatinti ir nutrukę, nebeaiškūs ryšiai su pamatiniais žodžiais.

5. Dalies hidronimų kirčiavimo variantų tyrimas yra problemiškas dėl neiškių pamatinių žodžių, galimų substratinių reiškinų. Analizei padėtų išsamūs lietuvių ir latvių tarmių kirčiavimo tyrimai.

ON THE ACCENTUATION VARIANTS OF LITHUANIAN SUFFIXED HYDRONYMS

Summary

This article deals with root-type (accent paradigm 1) and mobile (accent paradigm 3) accentuation variants of Lithuanian suffixed hydronyms. The material for the article was collected from published Lithuanian hydronym sources: *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas* (*Index of Names of Lakes and Rivers of the Lithuanian SSR*) (editor E. Grinaveckienė, 1963), *Lietuvos TSR hidronimų daryba* (*Derivation of Lithuanian SSR Hydronyms*) (1970) and *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas* (*Etymological Dictionary of Lithuanian Hydronyms*) (1981) by A. Vanagas. Reasons for the accentuation variability (relics of old accentuation, accentual properties of base words, accentuation in dialects, accentual analogy with other suffixed derivatives, etc.) of 18 hydronyms with the suffixes *-ainys/-ainis*, *-elis/-elys*, *-enys/-enis*, *-ija*, *-ikė/-ikis/-ikys*, *-inis/-inys*, *-mena*, *-ula/-ulė* (ir *-ala/-alas*), *-ulis/-ulyš*, *-(i)uva*, *-uvis/-uvys*, *-užis/-užys* were analyzed.

The analysis has revealed that the reasons for accentuation variability in almost each hydronym are different. However, some general trends in the accentuation of hydronyms can be observed: 1.1. Mobile accentuation of hydronyms is often a relic as it is related to the mobile accent paradigm of the base word. 1.2. In some cases the 3rd accent paradigm can appear due to accentual analogy with other suffixed derivatives. 2.1. Root-type accentuation of hydronyms is often considered newer, appearing due to accentual properties or accentuation influence of other words. 2.2. The constant accent in the root of some hydronyms can be ancient, i.e. taken from base words. 3. In some cases accentuation variability can be considered an old phenomenon.

SUTRUMPINIMAI

a. p. – akcentinė paradigma	la. – latvių	r. – rajonas
avd. – asmenvardis	lie. – lietuvių	rst. – raistas
b. – bala	mst. – miestas	t. y. – tai yra
d. – duobė	mstl. – miestelis	t. p. – taip pat
dr. – dirva	pan. – panašiai	tr. – trakas
dš. – dešinysis intakas	plg. – palyginkite, palyginti	up. – upė, upelis
ež. – ežeras	plk. – pelkė	vo. – vokiečių
int. – intakas	pv. – pieva	vv. – vietovardis
k. – kaimas	pvd. – pavardė	ž. – žemė
kr. – kairysis intakas	pvz. – pavyzdžiui	žr. – žiūrėkite, žiūrėti

LITERATŪRA

Ambrazas Saulius 1993, *Daiktavardžių darybos raida 1: Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Ambrazas Saulius 2000, *Daiktavardžių darybos raida 2: Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Bartkutė Nerija 2008, *Joniškio rajono teritorijos toponimija: daryba ir raidos polinkiai*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas.

Būga RR – Kazimieras Būga, *Rinktiniai raštai 1–3*, sud. Z. Zinkevičius, Vilnius: Valsytinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.

Дыбо Владимир Антонович 2009, Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском праязыке и балто-славянская метатония, *Вопросы языкового родства / Journal of Language Relationship 2*, 25–65.

Дыбо Владимир Антонович 1981, К вопросу о системе порождения акцентных типов производных имен в прабалтийском, *Балто славянские исследования 1980*, 65–89.

DLKŽ^e – Stasys Keinys, Laimutis Bilkis, Jonas Paulauskas, Vytautas Vitkauskas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (3-ias elektroninis leidimas), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, <http://dz.lki.lt>

DūnŽ – Vytautas Vitkauskas, *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.

Endzelytė Renata 2004, Šiaurės vidurio Lietuvos vandenvardžių daryba, *Lituanistica* 60(4), 63–77.

Garšva Kazimieras 1982, Svarbesnės šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos ypatybės, *Baltistica* 18(1), 65–74.

Girdenis Aleksas 2005, Morfonologijos reiškiniai. Kirčiavimas, in Vytautas Ambrazas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 49–53.

Girdenis Aleksas 1972, Lietuvių kalbos vardažodžio priesagų kirčio susiformavimas, *Baltistica* 1 priedas, 66–72 (= Idem, *Kalbotyros darbai* 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 258–265, 2000).

Girdenis Aleksas 1962–1963, *Tirkšlių tarmės morfologija* 1–2, Diplominis darbas (rankraštis).

Grinaveckis Vladas 1973, Kirčiavimo sistemos reikšmė kirčio atitraukimui, *Baltistica* 9(2), 151–160.

Kačiuškienė Genovaitė 2001, Daugiaskiemenių vardažodžių kirčiavimo ypatumai šiaurės panevėžiškių tarmėje (audicinis tyrimas), *Linguistica Lettica* 9, 202–211.

KaltŽ – Angelė Vilutytė, *Kaltanėnų šnektos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

KpŽ – Klementina Vosylytė, *Kupiškėnų žodynas 3: P–S*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.

KŽ – Juozas Aleksandravičius, *Kretingos tarmės žodynas*, sud. Danguolė Mikulėnienė, Daiva Vaišnienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011.

Lazauskaitė Vilija 1998, Dėl *u* kamieno būdvardžių ir jų abstraktų kirčiavimo raidos, *Baltistica* 33(1), 65–70.

LKTCh – Rima Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, Asta Leskauskaitė, Edmundas Trumpa, *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.

LKŽ* – Gertrūda Naktinienė (red.), *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*: elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, <http://www.lkz.lt>.

LKŽK – *Lietuvių kalbos žodyno karoteka*, saugoma Lietuvių kalbos institute.

LPŽ – Aleksandras Vanagas (red.), Vitalija Maciejauskienė, Marytė Razmukaitė, *Lietuvos pavardžių žodynas 1–2*, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

LUEV – Bronys Savukynas, Aleksandras Vanagas, Vytautas Vitkauskas, Klementina Vosylytė, Irena Ermanytė, Elena Grinaveckienė (red.), *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.

LVvGDB – *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė*, <http://www.lvvgdb.lki.lt>.

LVŽ – *Lietuvos vietovardžių žodynas 1: A–B*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

Mažiulis Vytautas 2013, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas), parengė Vytautas Rinkevičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

ME – Kārlis Mülenbachs, *Latviešu valodas vārdnīca 1–4*, rediģējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelīns, Rīga, 1923–1932.

Mikulėnienė Danguolė 2005, *Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vardažodiniuose daiktvardžiuose ir jos kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Mikulėnienė Danguolė 1996, Dėl linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantų pietinėse aukštaičių tarmėse, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 148–155.

Pakerys Antanas 1994, *Akcentologija 1: Daiktavardis ir būdvardis*, Kaunas: Šviesa.

Pakerys Antanas 2008, Dėl akcentinės lietuvių kalbos vardažodžių priesagų galios, *Baltistica* 43(1), 17–29.

PKK – *Pavardžių ir vietovardžių komisijos vietovardžių kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos institute.

Pupkis Aldonas 1999, Vietovardžių vartoseną ir norminimas, *Gimtoji kalba* 4, 1–7.

Ragaišienė–Lazauskaitė Vilija 2007, Dviskiemenių *e* kamieno daiktavardžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose, *Žmogus ir žodis* 9(1), 37–46.

Ragaišienė Vilija 2010, *Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tarmėse*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas.

Skardžius Pranas 1935, *Daukšos akcentologija*, Kaunas: V.D.U. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys (= Idem, *Rinktiniai raštai* 5, sud. Albertas Rosinas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 37–347, 1999).

Skardžius Pranas 1943, *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių kalbos institutas (= Idem, *Rinktiniai raštai* 1, sud. Albertas Rosinas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996).

Stundžia Bonifacas 1981, Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linksnivimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 21, 185–198.

Stundžia Bonifacas 1995, *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*, Vilnius: Petro ofsetas.

Stundžia Bonifacas 2009, *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Urbanavičienė Jolita 2006, Rytų aukštaičių vilniškių pakraštinių šnektų kirčiavimo ypatumai, *Baltistica* 41(2), 219–231.

Vanagas Aleksandras 1970, *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.

Vanagas Aleksandras 1981, *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas.

Vanagas Aleksandras 1991, Vietovardžių norminimo principai (2), *Gimtoji kalba* 5, 4–7.

VK – *Vietovardžių iš gyvosios kalbos kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos institute.

VŽ^e – Marytė Razmukaitė, Aldonas Pupkis, *Vietovardžių žodynas*, internetinis leidimas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007, <http://www.vietovardziai.lki.lt>.

ZtŽ – Aloyzas Vidugiris, *Zietelos šnektos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

Zinkevičius Zigmas 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.

Zinkevičius Zigmas 1975, *Iš lietuvių istorinės akcentologijos: 1605 m. katekizmo kirčiavimas*, Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto Leidybinis skyrius.

Zinkevičius Zigmas 1979, Kirčio atitraukimas ir kirčiavimo paradigmos, *Kalbotyra* 30(1), 90–93.

ŽV – *Lietuvos žemės vardyno anketos (1935–1937)*, saugomos Lietuvių kalbos institute.

Dovilė TAMULAITIENĖ

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lithuania

[doviletamulaitiene@gmail.com]